

HFD 2019 ref. 19. Fråga om olycksfall i samband med intag av mat på arbetsplatsen har inträffat i arbetet*

MIA CARLSSON**

1. Utgångspunkter

1.1 Frågeställningen

Frågan om olycksfall i samband med raster och måltider på arbetsplatsen utgör händelser i arbetet eller inte har flera gånger uppmärksammats i rättspraxis och nu senaste i en dom från Högsta förvaltningsdomstolen, HFD. Är det fråga om ett olycksfall i arbetet kan ersättning för arbetsskada utges. Nedan kommer det aktuella rättsfallet, HFD 2019 ref. 19, att diskuteras samt i övrigt vissa liknande situationer med anknytning till frågeställningen.

1.2 Rättsfallet i korthet

Den olycksdrabbade utbildade sig till kock vid en yrkeshögskola. I utbildningen ingick praktik som mannen genomförde vid en restaurang. I samband med intag av mat vid ett måltidsuppehåll på arbetsplatsen fastnade en matbit i mannens luftstrupe som ledde till att han kvävdes till döds. Med hänvisning till att olycksfallet var att betrakta som en arbetsskada ansökte dödsboet om ersättning i form av begravningshjälp enligt socialförsäkringsbalken.¹ Pensionsmyndigheten avslog ansökan med motiveringen att olycksfallet inte skett i arbetet.² Efter att underrätterna likaledes avslagit dödsboets begäran godkände HFD händelsen som ett olycksfall i arbetet.

* Har tidigare publicerats i Förvaltningsrättslig tidskrift 2020, s. 141 ff.

** Docent vid Juridiska fakulteten, Stockholms universitet, verksam vid Stockholm Centre for Commercial Law.

¹ Se 87 kap. 3 § första stycket SFB.

² Den allmänna arbetsskadeförsäkringen administreras med några undantag av *Försäkringskassan*, t.ex. administreras vissa efterlevandeförmåner istället av Pensionsmyndig-

1.3 Arbetsskadeförsäkrad – rättsfallets räckvidd

Den som *förvärvsarbetar i Sverige* är försäkrad för arbetsskada enligt den allmänna arbetsskadeförsäkringen som är en del av socialförsäkringen, se 6 och 38–42 kap. socialförsäkringsbalken (2010:110), SFB. Försäkringsskyddet omfattar i viss utsträckning även den som genomgår *utbildning med praktik*.³ Till den senare gruppen hörde den förolyckade mannen. Utgången i målet har dock relevans även för normalt förvärvsarbete, dvs. HFD:s avgörande har inte motiverats av att det aktuella olycksfallet rörde en lärling.

Omfattas den skadade av det *kollektivavtalsreglerade arbetsskadeskyddet* kan ersättning även lämnas enligt sådan försäkring i den utsträckning som följer av villkoren.⁴ Det kollektivavtalsreglerade skyddet administreras av AFA Försäkring.⁵ AFA Försäkring är inte bundet av den bedömning av arbetsskadeskyddet som görs vid tillämpningen av socialförsäkringsbalken, men som regel följer försäkringsbolaget förvaltningsrättslig praxis om vad som är skador i arbetet. Arbetsskadebegreppet är detsamma i båda systemen⁶ och grundtanken är att tillämpningen ska harmonisera. Detta är också

heten. Innan Pensionsmyndigheten fattar beslut om ersättning ska myndigheten inhämta Försäkringskassans bedömning av om dödsfallet har inträffat till följd av arbetsskada, se 87 kap. 3 § andra stycket SFB. Pensionsmyndigheten hade innan beslut i ärendet inhämtat sådant yttrande. Försäkringskassan ansåg inte att olyckan inträffat i arbetet.

³ Se 6 kap. 22 § SFB. Enligt 2 § tredje stycket förordningen (1977:284) om arbetsskadeförsäkring och statligt personskadeskydd ska arbetsskadeförsäkringen, i den omfattning som anges i 4 §, dessutom gälla den som efter fullgjord skolplikt genomgår bl.a. yrkesutbildning eller förberedande sådan utbildning. Av 4 § framgår att arbetsskadeförsäkringen gäller under moment i utbildningen då eleven utför arbete som stämmer överens med eller till sin art liknar sådant som vanligen utförs vid förvärvsarbete.

⁴ Skyddet är uppdelat på tre centrala områden, Trygghetsförsäkring vid arbetsskada, *TFA*, för privatanställda, *TFA-KL* för kommun- och lanstingsanställda och Avtal om ersättning vid personskada, *PSA*, för den statliga sektorn; det senare är inte en försäkring, utan ett avtal om ersättning. Villkoren i de tre ersättningsordningarna är i väsentliga delar likartade och hänvisningar till försäkringsvillkoren görs i det följande endast till *TFA*-villkoren. En privat arbetsgivare kan vara kopplad till det kollektivavtalsreglerade skyddet genom att kollektivavtal gäller på arbetsplatsen (vilket är fallet för flertalet av de anslutna), genom s.k. hängavtal eller genom att frivilligt teckna sådan försäkring.

⁵ *AFA Försäkring* används som samlingsbeteckning för de olika försäkringsaktiebolagen inom AFA. *TFA* administreras av AFA Trygghetsförsäkringsaktiebolag som ägs gemensamt av parterna på arbetsmarknaden, dvs. av Svenskt Näringsliv respektive LO och PTK. Det är också parterna som styr över försäkringen. Enligt särskilt avtal administrerar AFA Försäkring även *TFA-KL* och *PSA*.

⁶ Jfr 39 kap. 3–7 §§ SFB och § 3 *TFA*. Av pedagogiska skäl skiljer sig arbetsskadebegreppet i de kollektivavtalsreglerade försäkringsvillkoren språkligt från lagstiftningen. I socialförsäkringsbalken hänvisas till olycksfall och annan skadlig inverkan i arbetet, medan det

ägnat att skapa förutsebarhet och förenklar ett i övrigt komplicerat system. Överprövning av AFA Försäkrings beslut sker vanligtvis genom partsreglerat skiljeförfarande och ytterst få fall når allmän domstol. HFD:s avgörande får på så sätt praktisk betydelse såväl för den allmänna arbetsskadeförsäkringen som för det kollektivavtalsreglerade arbetsskadeskyddet.

Utifrån hur ersättningssystemet vid arbetsskada är utformat är det i praktiken så att flertalet arbetsolyckor idag aldrig når socialförsäkringen, utan endast omfattas av det kollektivavtalsreglerade skyddet. Även om vissa olycksfall leder till mer långvariga följder (som berättigar till arbetsskadelivränta) och därför omfattas av den allmänna arbetsskadeförsäkringen, har de som regel långt tidigare prövats av AFA Försäkring.⁷ När det gäller olycksfall i arbetet är praxisbildningen enligt det kollektivavtalsreglerade skyddet med andra ord initial och betydligt mer omfattande (sett till antalet skadefall) än den som numera sker inom den allmänna försäkringen.⁸

1.4 Arbetsskadebegreppet – den tolkade lagregeln

Som arbetsskada räknas en skada till följd av *olycksfall eller annan skadlig inverkan i arbetet*. En skada ska anses ha uppkommit av sådan orsak om *övervägande skäl* talar för det, 39 kap. 3 § SFB.⁹ Till olycksfallen hänförs företrädesvis skador som beror på en plötslig, oförutsedd och yttre händelse.¹⁰ Det råder inte någon tvekan om att det aktuella dödsfallet utgör ett olycksfall. Frågan gäller istället om olycksfallet kan kopplas till arbetet och därmed berättiga till arbetsskadeersättning.

kollektivavtalsreglerade skyddet refererar till arbetssjukdom istället för till annan skadlig inverkan.

⁷ Berättigar skadorna till viss särskild arbetsskadeersättning enligt socialförsäkringsbalken kan de prövas av Försäkringskassan på ett tidigare stadium, bl.a. gäller det vid kostnader i form av ersättning för sjukvård utomlands, tandvård eller särskilda hjälpmedel, 40 kap. 11 § SFB. Enligt det kollektivavtalsreglerade skyddet kan ett arbetsolycksfall prövas från första skadedagen, se § 4 första stycket TFA.

⁸ AFA Försäkring hanterar årligen ca 75 000 arbetsskadeärenden, varav det stora flertalet är olycksfall. Praxis har på så sätt betydelse för ett mycket stort antal försäkringsärenden. Enligt äldre regelverk skedde prövningen betydligt tidigare även i arbetsskadeförsäkringen. Dock prövas flertalet arbetssjukdomar av Försäkringskassan innan de berättigar till ersättning enligt det kollektivavtalsreglerade skyddet, jfr § 4 andra stycket TFA.

⁹ Jfr § 3 TFA.

¹⁰ Se bl.a. Carlsson, M., *Arbetsskada – samspelet mellan skadestånd och andra ersättningsordningar*, 2008 (*i det följande Carlsson, Arbetsskada*) s. 189 ff.

Själva arbetsskadebedömningen kan delas in i fyra olika delmoment i form av skadlighet¹¹ i arbetet, samband, personskada och skadeföljder.¹² Den försäkrade ska med andra ord ha drabbats av en hälsoförsämring som är att betrakta som personskada. Skadligheten, dvs. orsaken till skadan,¹³ ska ha viss koppling till arbetet. Det ska finnas ett samband mellan skadligheten och personskadan och vidare ett samband mellan denna skada och respektive skadeföljd som berättigar till ersättning.¹⁴ Endast arbetskopplingen är av intresse i målet.

Av naturliga orsaker rör frågan om vilka skador som kan kopplas till arbetet och inte som regel olycksfall. Skador till följd av annan skadlig inverkan i arbetet (arbetssjukdomar) handlar vanligtvis om mer utdragna förlopp som pågått under en längre tid och där den påstådda skadligheten mer tydligt härstammar från arbetet. Här uppkommer istället problem relaterade till vilken som är den faktiska orsaken till sjukdomen, dvs. ett sambandsproblem i form av en bevisfråga.¹⁵ I förarbeten, och i stor utsträckning även i doktrinen, har betydligt större möda lagts vid att precisera arbetsskadebegreppet med avseende på skadlighets- och sambandsproblem, medan liten möda lagts på att diskutera avgränsningen av försäkringsskyddet utifrån kravet på arbetskoppling. Preciserings- och utvecklingen av vad som räknas som en skada i arbetet sker främst genom *praxisbildning*, vilket framstår naturligt.¹⁶

¹¹ Dvs. olycksfall eller annan skadlig inverkan.

¹² För en kortare redogörelse av dessa delmoment, se Carlsson, M., *Psykiska arbetsskador – ingen regel utan undantag, inget undantag utan regel*, Festskrift till Göran Millqvist, 2019 (*i det följande Carlsson, Psykiska arbetsskador*) s. 191 ff.

¹³ Inom arbetsskadeförsäkringen talas av tradition mer sällan om orsak utan om skadlighet, med särskilt fokus på orsakerna bakom arbetssjukdomar av olika slag (skadlig inverkan); jfr formuleringen av det generella arbetsskadebegreppet i lagtexten.

¹⁴ Det rör sig enligt socialförsäkringsbalken om skadeföljder i form av vissa inkomstförluster och vissa kostnader. Genom det kollektivavtalsreglerade skyddet lämnas skadeståndsbaserad ersättning, dvs. för skadeföljder i form av kostnader, inkomstförluster och vissa ideella skador.

¹⁵ Sambandsfrågorna kan i förlängningen även ge upphov till rättsliga värderingsproblem t.ex. när det gäller samverkande skadeorsaker. Se bl.a. Carlsson, M., *Lexino*, 39 kap. 3 § SFB 2.5–6 och Carlsson, M., *Psykiska arbetsskador* s. 195 f. samt vidare Carlsson, M., *Skadeståndsrättslig sambandsvärdering – en kursändring*, JT nr 2 2009/10 s. 259 ff.

¹⁶ Jfr bl.a. prop. 1954:60 s. 63, 65 f. och 108 f. och SOU 1975:84 s. 82 och 88.

2. Skador i arbetet

2.1 En rättslig värdering utifrån fakta

Vad som är en skada *i arbetet* är en rättslig bedömning, dvs. en *normativ värdering* av arbetsskadeskyddets gräns; i vilka situationer omfattas arbetstagaren av det utökade skydd som arbetsskadeförsäkringen ger?¹⁷ Med utgångspunkt i de motiv som bär upp försäkringsskyddet avgörs den frågan konkret genom en kontinuerlig rättsutveckling, där nya fall läggs till tidigare fall.¹⁸

Till grund för värderingen ligger den *faktiska skadesituationen*. Först måste alltså klargöras vad som har hänt. Ofta är detta ostridigt och rättens uppgift är att värdera om situationen faller inom eller utom försäkringsskyddet. Det kan handla om skadefall i närheten av arbetsplatsen, på ett hotellrum under en arbetsresa, vid sociala aktiviteter tillsammans med arbetskamraterna etc. Utgångspunkten är att den skadades egna uppgifter om de faktiska omständigheterna tas för goda om det inte finns anledning att anta något annat.¹⁹ Är det oklart vad som hänt eller råder det oenighet om den saken får domstolen falla tillbaka på gällande *bevisregel* för att slå fast vilken situation som ska värderas eller vilka fakta som kan omfattas av värderingen. Bevisprövningen rör endast fakta och den rättsliga värderingen gör domstolen därefter självständigt.

Förvaltningsrätten menar i det aktuella målet att det ankommer på dödsboet att göra ett samband med arbetet *sannolikt*. Ett beviskrav om sannolikhet gäller generellt inom socialförsäkringsrätten och när det gäller skadlighetsbedömningen (orsaken) vid arbetsskada har i äldre praxis tillämpats ett sådant krav. I

¹⁷ Se särskilt Carlsson, M., *I arbetet – om arbetsskadeskyddets gränser*, Bertil Bengtsson 90 år, 2016 (*i det följande Carlsson, I arbetet – om arbetsskadeskyddets gränser*) s. 80 och 83 ff., Carlsson, *Arbetsskada* s. 169 och 203 ff., Carlsson, M., Lexino, 39 kap. 3 § SFB 2.3 och 2.5, Grönwall, L., Hessmark, L-G., och Jansson, H., *Arbetsskadeförsäkring och statligt personskadeskydd*, 6 uppl., 2003 s. 74 ff., Hessmark, L-G., och Jansson, H., Juno, kommentaren till 39 kap. 3 § SFB, *Olycksfallets samband med arbetet (i det följande Hessmark/Jansson, Juno, 39 kap. 3 § SFB)* och *Försäkringskassans Vägledning* (2003:4), *Förmåner vid arbetsskada*, version 16 (*i det följande Vägledning [2003:4]*) 5.4–5.11.14.

¹⁸ Arbetsskadeskyddet bygger på grundsatsen att den som skadas i sitt arbete bör ha ett starkare skydd än den som skadas utanför arbetet, se prop. 1975/76:197 s. 9 och 51, prop. 2001/02:81 s. 25 och 38 och SOU 2015:21 s. 685 f. Om motiven för arbetsskadeskyddet se bl.a. SOU 1951:25 s. 13 och 15 ff., SOU 1975:84 s. 35 och 76, prop. 1975/76:197 s. 48 f., prop. 2001/02:81 s. 38 och SOU 2015:21 s. 204 ff., 274, 685 f. och 689, RFV Anser 2001:3, *Arbetsskadeförsäkringen – Ändamål och funktion* s. 13 ff. För en samlad redogörelse se Carlsson, *I arbetet – om arbetsskadeskyddets gränser* s. 79 f. och Carlsson, *Psykiska arbetsskador* s. 199 ff. med vidare referenser samt vidare Carlsson, *Arbetsskada* s. 55 ff., 521 ff., 588 ff., 670 ff. och 714 ff.

¹⁹ Se bl.a. prop. 1975/76:197 s. 92.

samband med den ändring av bevisreglerna för arbetsskada som genomfördes 2002 kom kravet om *övertvägande skäl* att gälla för såväl olycksfall som annan skadlig inverkan.²⁰ Av förarbetena framgår vidare att ett enhetligt beviskrav gäller för hela arbetsskadeprövningen.²¹ Numera tillämpas med andra ord ett beviskrav om övertvägande skäl även för skadlighetsfaktorerna²² – en annan sak är i vad mån det alls gör någon praktisk skillnad.²³

2.2 Allmänt om arbetssambandet

Inom arbetsskadeförsäkringen gäller som framgått ett generellt arbetsskadebegrepp, se 39 kap. 3 § SFB.²⁴ Enligt förarbetena omfattar arbetsskadebegreppet i princip varje skada som kan härledas till arbetet eller arbetsförhållandena.²⁵ Det generella arbetsskadebegreppet infördes 1976 genom lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring, LAF, som senare inlemmats i socialförsäkringsbalken.²⁶ Men redan innan detta fanns en rikhaltig praxis rörande olycksfall i arbetet.²⁷ Äldre rättspraxis, inte minst från de tidigare försäk-

²⁰ Se arbetsskadebegreppet enligt 39 kap. 3 § SFB.

²¹ ”För arbetsskadeprövningen införs ett enhetligt beviskrav, som innebär att det för arbetsskada skall krävas att övertvägande skäl talar för att skadan har uppkommit till följd av olycksfall eller annan skadlig inverkan”, Bevisregler i arbetsskadeförsäkringen, Socialdepartementet 2001-03-20 s. 31, se vidare s. 31 f. och 37 ff. Se även Carlsson, Lexino, 39 kap. 3 § SFB 2.7.2.

²² Jfr RÅ 2010 ref. 101. Se vidare Carlsson, Psykiska arbetsskador s. 195.

²³ Jfr Carlsson, Arbetsskada s. 436 ff.

²⁴ Med det generella arbetsskadebegreppet avses i princip varje i arbetsmiljön förekommande faktor som kan påverka den fysiska eller psykiska hälsan ogynnsamt, SOU 1975:85 s. 94, prop. 1975/76:197 s. 71, prop. 2001/02:81 s. 25 och 39; jfr även SOU 1992:39 s. 96 och prop. 1992/93:30 s. 10.

²⁵ För avgränsning av skyddets omfattning anses väsentligt att arbetsskadebegreppet bestäms på ett sådant sätt att alla skador som kan hänföras till arbetet eller arbetsförhållandena verkligen omfattas, SOU 1975:84 s. 9 och 77 och prop. 1975/76:197 s. 51 f. och 90. Uttalandena tar sikte på att all form av skadlighet i arbetet ska omfattas – vilket var tanken med det generella skadebegreppet – men är också uttryck för ett generellt syfte med arbetsskadeförsäkringen. Se SOU 1975:84 s. 9, 92 f. och 172 och prop. 1975/76:197 s. 52, 70 och 90. Jfr prop. 1954:60 s. 106 ff. Vad som utgör olycksfall i arbetet diskuteras utöver detta inte i förarbetena till den nuvarande lagstiftningen. Av de ursprungliga förarbetena framgick endast att olycksfallet borde stå i ett inre orsakssammanhang med den verksamhet i vilken den skadade var anställd, jfr prop. 1954:60 s. 63; detta uttrycks sätt har dock inte längre någon bäring.

²⁶ Tidigare omfattade försäkringsskyddet alla olycksfall i arbetet samt genom en särskild förteckning vissa särskilt uppräknade arbetssjukdomar, den s.k. listmetoden.

²⁷ Försäkringsskyddet härstammar från lagen (1916:235) om försäkring för olycksfall i arbete och som är vår äldsta socialförsäkring. 1916 års lag föregicks i sin tur av lagen

ringsrätterna och Försäkringsöverdomstolen, FÖD, är i stora delar fortsatt av vägledande intresse, om än med vissa förbehåll.²⁸

Bedömningen av i arbetet avser försäkringsskyddets omfattning – framförallt i *tid och rum*, men även i relation till den *aktivitet* vari skadan uppkommit eller det *händelseförlopp* som lett fram till skadan; skadlighetens när, var och hur? Man kan som utgångspunkt säga att i arbetet omfattar alla skadefall som inträffar

- på den anvisade arbetsplatsen
- under arbetstid
- vid utförande av arbetsuppgifter.

Problem uppstår när det i något avseende brister i arbetsanknytningen; någon utför arbetsrelaterade uppgifter utanför arbetstid eller sysslar med privata göromål på arbetsplatsen när olyckan är framme. Hur starkt samband med arbetet krävs för att vara skyddad av arbetsskadeförsäkringen? Praxis ger uttryck för att den tydligaste avgränsningen sker mot den privata sfären – vad är *arbete* och vad är *fritid*?

Även händelser som har sådan anknytning till arbetet att de kan sägas ha utförts som ett led i den aktuella verksamheten eller i övrigt för arbetsgivarens räkning eller i vart fall *i arbetsgivarens intresse* omfattas av försäkringsskyddet;²⁹ detta kan gälla även om man vid tillfället inte fullgör någon betald tjänstgöring.³⁰

Avgränsningen av vad som utgör skada i arbetet kan grunda sig på rent konkreta omständigheter – som var och när skadan inträffade – men även

(1901:39 s. 1) angående ersättning för skada till följd av olycksfall i arbetet och som ålade arbetsgivaren ett visst begränsat ersättningsansvar vid arbetsolycksfall.

²⁸ Det generella arbetsskadebegreppet har ändrats vid två tillfällen, år 1993 och 2002, med avseende på bevisreglerna för visad skada, men detta har inte berört bedömningen av vad som utgör händelser i arbetet, se prop. 1992/93:30 respektive prop. 2001/02:81. En annan sak är att samhället och rådande värderingar ändras och att det kan påverka rättstillämpningen. Förändringar i kringliggande regelverk kan också påverka faktabasen för bedömningen. Om praxisbildningen avseende arbetsskademål i Försäkringsdomstolen respektive Regeringsrätten (och delvis bristen på sådan praxis från den senare), se Hessmark, L-G., Något om arbetsskademål och andra socialförsäkringsmål i Regeringsrätten, Regeringsrätten 100 år, 2009 s. 211 ff.

²⁹ Med ett äldre uttryck talades om att ”arbetstagaren vid olyckstillfället var stadd i arbetsgivarens ärenden”, prop. 1954:60 s. 109.

³⁰ Se bl.a. RÅ 1996 not. 105, Carlsson, I arbetet – om arbetsskadeskyddets gränser s. 92 f., Lavin, R., Socialförsäkringsmål förr och nu – en jämförelse, FT 2003 s. 441 f., Hessmark/Jansson, Juno, 39 kap. 3 § SFB och Vägledning (2003:4) 5.5–5.5.1.

på mer subjektiva omständigheter, hänförliga till arbetstagarens eller arbetsgivarens agerande. Aktiviteter som inte alls har med anställningsavtalets förpliktelser att göra hör som regel inte till arbetet. Även om aktiviteterna företas på arbetet och under arbetstid kan de vara av det slaget att den anställde ställer sig utanför försäkringsskyddet, t.ex. om han eller hon engagerar sig i helt privata göromål eller verksamhetsfrämmande sysslor.³¹

2.3 Bedömningen i rättsfallet

Parterna är delvis oeniga om premisserna för den aktuella måltiden. Dödsboet menar inledningsvis att den försäkrade vid olyckstillfället provsmakade en köttbit som en del av utbildningen till kock och att det därför finns ett arbetssamband (dvs. ett samband med arbetspraktiken). Med hänvisning till uppgifterna i anmälan om arbetsskada samt de uppgifter som restaurangens chef senare lämnat till Försäkringskassan kommer förvaltningsrätten till en annan slutsats.³² Det framgår av uppgifterna att olyckan skett när den för-olyckade åt frukost på arbetsplatsen. De anställda på restaurangen brukade äta frukost på morgonen och det var normalt arbetsgivaren som stod för mat och dryck. Vid tillfället serverades några överblivna köttbitar som stekts upp i stället för att gå till spillo. Det fanns inte några planer på att servera köttet till restaurangens gäster och maten ingick inte i något måltidsförslag. Förvaltningsrätten drar därav slutsatsen att det inte ”med tillräcklig styrka” går att slå fast att händelsen är ett olycksfall i arbetet i arbetsskadeförsäkringens mening. Avgörandet får uppfattas så att det inte är bevisat att måltiden på något sätt involverade ett utbildningsmoment (fakta) och därmed finns inte något arbetssamband (värdering).

Kammarrätten fokuserar likaledes på utbildningsmomentet. Först konstateras att köttbitarna var mindre bitar som inte kunde serveras till gäster och som istället stektes upp till personalen. Arbetsgivaren gjorde kostavdrag för den mat som erbjöds under arbetstid och personalen fick inta maten i mån av tid. Därmed står det klart att måltiden inte serverades som ett led i utbildningen utan att ätandet skedde för personens egen del och saknar koppling till arbetsuppgifterna som lärling. Olyckan har därför inte samband med arbetet.

³¹ Se Carlsson, I arbetet – om arbetsskadeskyddets gränser s. 96 ff. och Carlsson, Arbets-skada s. 208 ff.

³² Arbetsgivaren är skyldig att *anmäla* arbetsskada till Försäkringskassan, 42 kap. 10 § SFB. Se vidare <https://anmalarbetskada.se/>.

De fakta som HFD tar upp i domskälen har direkt betydelse för målets utgång. HFD konstaterar att den förolyckade åt mat vid ett *måltidsuppehåll på arbetsplatsen* under *betald arbetstid*.³³ Han hade *inte rätt att lämna arbetsplatsen* då.³⁴ Det låg således i arbetsgivarens intresse att mannen intog mat på arbetsplatsen. Därmed finns det ett sådant samband mellan olyckan och arbetet att fråga är om en arbetsskada – olycksfall i arbetet – enligt 39 kap. 3 § SFB.

Sammantaget är de utslagsgivande faktorerna således att olyckan skedde under måltidsrast på arbetet under betald arbetstid och att det låg i arbetsgivarens intresse att personalen inte lämnade arbetet under måltiden. Det var med andra ord inte en gängse måltidsrast att jämföra med t.ex. en lunchrast.

2.4 Rättsläget i en vidare kontext

2.4.1 Skador som inträffar på arbetsplatsen

Enligt etablerad praxis krävs det *inte* att den utlösande olyckshändelsen har sin grund i en för arbetet *typisk fara*. Försäkringsskyddet gäller även när arbetstagaren på sin arbetsplats drabbas av det *dagliga livets faror*, som t.ex. insektsbett.³⁵ Denna utgångspunkt lägger även HFD till grund för sitt avgörande.³⁶ Det spelar med andra ord inte någon roll om jag inom arbetsområdet skadas på en arbetsmaskin eller träffas av en nedfallande plank från grannfastigheten, blir biten av en orm eller snubblar till och faller.³⁷ Normalt anses skador på arbetsplatsen eller i dess omedelbara närhet ha skett i arbetet.³⁸

³³ Måltidsuppehållet var enligt gällande kollektivavtal betald arbetstid.

³⁴ Av den bakgrund som redovisas av HFD i målet framgår att personalen skulle vara beredd att ta emot beställningar från kunder vid restaurangen även under måltidsuppehållet, men detta återupprepas inte i domskälen. HFD nöjer sig med att konstaterade att den olycksdrabbade inte hade rätt att lämna arbetsplatsen under måltidsuppehållet, domskälen p. 18.

³⁵ Se prop. 1954:60 s. 108 f. och Vägledning (2003:4) 5.4.1. Se vidare Carlsson, I arbetet – om arbetsskadeskyddets gränser s. 84 f.

³⁶ Domskälen p. 16.

³⁷ Se Carlsson, I arbetet – om arbetsskadeskyddets gränser s. 85.

³⁸ En anledning härtill är att vistelsen på arbetsplatsen antas föranledd av arbetet, prop. 1954:60 s. 108 f. Se även Vägledning (2003:4) 5.4.2. Drabbas någon av sjukdomsanfall på arbetet – som inte har med arbetet att göra – räknas detta inte som arbetsskada, såvida inte besvären förvärras eller ytterligare skada uppkommer på grund av arbetsförhållandena; kanske skadar sig den försäkrade på en arbetsmaskin i samband med ett epileptiskt anfall. Skadligheten bakom sjukdomen hänför sig då inte till arbetet, utan till den skadades egen person. Saken berörs i lagkommentaren till den danska arbetsskadeförsäkringen,

HFD anger vidare att enbart den omständigheten att en olyckshändelse inträffar på arbetsplatsen är dock inte tillräckligt för att det ska vara fråga om ett olycksfall i arbetet utan för detta krävs att det finns ett samband mellan olyckan och arbetet.³⁹ Utsagan blir något motsägelsefull i förhållande till vad som innan konstaterats. Enligt gängse praxis får principen uppfattas så att *olycksfall på arbetsplatsen* normalt omfattas av arbetsskadeskyddet, såvida inte arbetstagaren är sysselsatt med en privat angelägenhet eller i övrigt försatt sig utom försäkringsskyddet.⁴⁰

Att avgränsningen inte anknyter till verksamhetsrelaterade risker förenklar försäkringsadministrationen på så sätt att man inte behöver utröna vem som ansvarar för en viss risk. Sammantaget kan sägas att det sociala skyddsintresset inom ramen för en allmän och obligatorisk försäkring i viss mån påverkar bestämningen av i arbetet. Även praktiska och systematiska hänsyn som behovet av en enkel och förutsebar försäkringsadministration kan antas inverka på utfallet.⁴¹ Det kollektivavtalsreglerade skyddet har i detta avseende en likartad konstruktion.⁴²

2.4.2 Raster och måltider – arbete eller fritid?

Till den privata sfären hör normalt *lunchraster* och andra *motsvarande måltidsraster*, såvida inte omständigheterna är sådana att det finns ett konkret arbetssamband. Inte ens om arbetsgivaren förestår serveringen räknas skador i samband med lunchrast som arbetsskada.⁴³

En arbetstagare föll omkull i matsalen på en lunchrestaurang där hon regelbundet åt en av arbetsgivaren subventionerad lunch. Olycksfallet ansågs inte som

Kielberg, M., Arbejdsskade-forsikringsloven, 5 uppl., 2004 (5 §) 3 kap. 2.1, men principen är sannolikt densamma för svenskt vidkommande, Carlsson, Arbetsskada s. 206 f.

³⁹ Domskälén p. 17. Samma uttalande finns i RÅ 2010 ref. 85 (internatlunchen) och som HFD hänvisar till.

⁴⁰ Samma synsätt framgår redan av 1954 års förarbeten till lagen (1954:243) om yrkesskade-försäkring, YFL; om den försäkrade genom sitt eget beteende – t.ex. genom att inlåta sig i slagsmål – försatt sig utom arbetet, anses skadan inte ha erforderligt samband med arbetet, prop. 1954:60 s. 109. I Vägledning (2003:4) 5.4, talas om en *presumption* för att skador på arbetsplatsen räknas som skador i arbetet.

⁴¹ Se vidare Carlsson, I arbetet – om arbetsskadeskyddets gränser s. 85 f.

⁴² Se vidare Carlsson, I arbetet – om arbetsskadeskyddets gränser s. 81 ff. och 85 f.

⁴³ Vägledning (2003:4) 5.4.3 och 5.4.7. Skador som inträffar under resa mellan arbetet och ett måltidsställe ses dock vanligen som olycksfall i arbetet, se vidare Vägledning (2003:4) 5.11.5. Det beror på att sådana resor eller förflyttningar anses stå i nära samband med arbetet.

olycksfall i arbetet, FÖD 1991:34. En restaurangchef fick en tandskada när han i personalrestaurangen bet i ett hårt föremål i maten. Den omständigheten att maten tillhandahölls och förtärdes i en personalmatsal som hörde till arbetsplatsen ansågs inte tillräckligt för arbets samband, mål nr 7242-95 (1997-10-13), kammarrätten i Stockholm. Som exempel på ett yttersta gränsfall kan nämnas mål 520-07 (2007-11-23), kammarrätten i Stockholm. Den försäkrade hade sin arbetsplats förlagd till ett lager inom ett flygplatsområde. Han skadades i samband med ett lunchbesök vid en restaurang på flygplatsen. Mannen halkade och föll strax utanför restaurangen, innan han lämnat ifrån sig sin lunchbricka. Brickastället var uppställt utanför ingången till restaurangen och fråga uppkom om lunchmåltiden var att anse som avslutad och skadan därmed uppkommit i arbetet (mannen hade ju klivit rakt ut på arbetsplatsen). I ett oenigt domslut godkändes händelsen som arbetsskada. Ett generöst beslut.

Däremot likställs olycksfall under andra *raster eller pauser* på arbetsområdet eller i dess omedelbara närhet i allmänhet med olycksfall under arbetet.⁴⁴ Avviker arbetstagaren från arbetsplatsen för ett kafébesök på stan bryts däremot sambandet. Även skador som inträffar inför arbetets början eller slut, t.ex. i samband med tvättning eller omklädning, räknas till arbetet.⁴⁵ Det är alltså skillnad mellan lunchraster och andra kortare raster eller pauser i arbetet. Som regel är lunchraster inte heller betald arbetstid, medan kortare för- och eftermiddagsraster oftast faller inom arbetstiden.

I praxis har *intag av mat* i samband med olika raster eller särskilda aktiviteter vållat vissa oklarheter, och kanske är det svårt att finna en klar linje i underrättspraxis.⁴⁶ Är det fråga om en måltid av privat karaktär (fritid) att jämställa med lunchrast, endast en kortare rast som kopplas till arbetet eller finns det trots en måltid ett samband med arbetet? I HFD 2019 ref. 19 (måltidsuppehållet) var måltiden i sig av privat karaktär att jämställa med en lunchrast. När den skadade inte fick lämna arbetsplatsen i samband med måltiden, eftersom det låg i arbetsgivarens intresse att arbetstagaren fanns tillgänglig, hade måltiden emellertid ett tillräckligt samband med arbetet för att falla inom försäkringsskyddet.⁴⁷ Som en liknande situation kan

⁴⁴ Prop. 1954:60 s. 109.

⁴⁵ Vägledning (2003:4) 5.4.1.

⁴⁶ Praxis synes inte helt entydig. Som ett gränsfall kan nämnas mål nr 4083-08 (2010-10-18), kammarrätten i Stockholm; skada i samband med morgonfika godtogs ej som arbetsskada. Se Hessmark/Jansson, Juno, 39 kap. 3 § SFB och Vägledning (2003:4) 5.4.3 och 5.4.7.

⁴⁷ Av den rättsliga regleringen som hänvisas till i målets inledning framgår att enligt 15 § arbetstidslagen (1982:673) förstås med raster sådana avbrott i den dagliga arbetstiden

nämnas s.k. pedagogiska luncher som förskolelärare och grundskolelärare intar tillsammans med sina barngrupper. Måltiderna intas på arbetsplatsen. Arbetsgivaren gör som regel ett kostavdrag, men det ligger samtidigt i arbetsgivarens intresse att personalen äter tillsammans med barnen. Måltiden har därmed samband med arbetet.

När det gäller sådana ”kafferaster” som vid många arbetsplatser är brukliga under för- och eftermiddag, har det rimligen inte någon betydelse om den försäkrade är asketisk och undviker varje droppe kaffe, endast dricker kaffe eller dessutom njuter av en kaka till kaffet. Olycksfall under sådana raster förs normalt till arbetet. En annan sak är att särskilda omständigheter undantagsvis gör att den försäkrade trots allt försatt sig utom försäkringskyddet. Svårigheten ligger i att bedöma när ätandet sker på ett sådant sätt att rasten övergår till den privata sfären som vid lunchrasten. Faktorer att värdera kan vara hur omfattande intaget av mat är? Har det ersatt lunchrasten? Men man kan inte se enkom till maten, utan andra omständigheter får också vägas in. Rör det sig om betald arbetstid? Är det fråga om en kortvarig rast? Finns andra omständigheter som skapar ett arbetssamband? Kanske är det inte fråga om en regelrätt rast, utan mat intas i samband med andra aktiviteter. Ligger det i arbetsgivarens intresse att den skadade befinner sig på viss plats, deltar i en viss aktivitet eller handlar på visst sätt?

Som ett mer självklart fall framstår RÅ 2007 ref. 1. En försäljare blev under ett kundbesök bjuden på kaffe och kaka i kundens bostad. När försäljaren åt kakan skadade han en tand på en körsbärskärna i kakan. Domstolen konstaterade att besök hos kunder i deras hem ingick i den försäkrades arbete som försäljare. Kaffedrickandet tillsammans med kunden kunde knappast ses som en från den försäkrades egentliga arbete skild syssla och fick i vart fall anses ha ett klart samband med hans arbete som försäljare. Tandskadan bedömdes därför som olycksfall i arbetet. Kaffedrickandet framstår i en situation som denna inte som en egentlig rast från arbetet; dessutom omfattas skador under kafferaster som regel av försäkringsskyddet, i varje fall om de sker i samband med arbetet.⁴⁸

under vilka arbetstagarna inte är skyldiga att stanna kvar på arbetsstället. Om det är nödvändigt med hänsyn till t.ex. arbetsförhållandena får, enligt 16 §, raster bytas ut mot måltidsuppehåll vid arbetsplatsen. Sådana måltidsuppehåll räknas in i arbetstiden. Enligt gällande kollektivavtal på arbetsplatsen var måltidsuppehållet betald arbetstid och arbetstagaren hade då inte rätt att lämna arbetsplatsen, se HFD:s dom p. 15.

⁴⁸ I detta fall var mannens arbete förlagt till kundens bostad. Att han inte befinner sig på en fast arbetsplats försätter honom inte utanför arbetsskadeskyddet.

Skador i samband med *representationsmåltider* och liknande får bedömas med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet, såsom syftet, anordnandet och förpliktandet att närvara.⁴⁹ *Tjänsteresor, konferensresor och utbildning* som arbetsgivaren beordrat räknas som aktiviteter i arbetet.⁵⁰ Det finns inte något krav på att själva sysselsättningen vid skadetillfället ska ha utförts på uppmaning av eller efter överenskommelse med arbetsgivaren. Enligt praxis har olycksfall godkänts när det inträffat under en aktivitet som har varit i arbetsgivarens intresse.⁵¹

I RÅ 1996 ref. 76 ansågs en polismans deltagande i en tävlingsbankett inte i sin helhet ha skett i arbetsgivarens intresse, varför skadefall under senare delen av tillställningen – utanför själva festlokalen – inte bedömdes som en arbetsskada.⁵² I RÅ 2010 ref. 85 bedömdes ett olycksfall som inträffat i samband med en gemensam lunch under en av arbetsgivaren anordnad och bekostad internatkurs som ett olycksfall i arbetet.⁵³ Lunchen ingick i schemat för kursen och skedde på betald arbetstid. Lunchen ansågs vara ett led i internatkursen.

2.5 Sammanfattning

Skador som inträffar på arbetsplatsen räknas som regel till arbetet, såvida den skadade inte är engagerad i rent privata sysslor. Skador som inträffar under lunchraster räknas till den privata sfären och faller utanför försäkringsskyddet, såvida inte omständigheterna gör att det trots allt finns ett arbets samband. Skador under kortare raster och pauser i arbetet faller inom arbetsskadeskyddet, såvida inte omständigheterna är sådana att arbets sambandet bryts. Skador som inträffar i samband med måltider som inte direkt kan föras till varken lunchraster eller andra kortare raster – gränsfall – får värderas utifrån omständigheterna. Är de i första hand att se som fritid eller som arbete? Ligger det i arbetsgivarens intresse att den skadade befinner sig på viss plats, deltar i en viss aktivitet eller handlar på visst sätt?

⁴⁹ Grönwall, L., Hessmark, L-G., och Jansson, H., *Arbetsskadeförsäkring och statligt personskadeskydd*, 6 uppl., 2003 s. 76.

⁵⁰ Vägledning (2003:4) 5.5.1. I vägledningen synes dock kravet på handlingar i arbetsgivarens intresse något överbetonat sett till tjänsteresan som sådan. En utlandsresa kan med hänsyn till syftet och innehållet f.ö. bedömas som tjänsteresa även om den också ger utrymme för rekreation och förströelse, FÖD 1986:60.

⁵¹ Se vidare Carlsson, I *Arbetet – om arbetsskadeskyddets gränser* s. 94 ff.

⁵² Se även FÖD 1989:32.

⁵³ Vid händelsen råkade en arbetskamrat med sin armbåge slå till ett glas som den försäkrade höll mot munnen för att dricka. Mannens ena framtand skadades.

Mia Carlsson

HFD:s avgörande har spridit ytterligare ljus över arbetsskadeskyddets gräns och förhoppningsvis ger framtiden fler belysande fall att föra till praxis-kartan.